THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti
Samarqand kampusi, 1-kurs magistranti:
Akbarova Shahlo Umedovna

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA RAQAMLI VOSITALARDAN FOYDALANISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli vositalardan foydalanish metodikasini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari va metodik shart-sharoitlari tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonining raqamlashtirilishi o‘quv materiallarini interaktiv va vizual shaklda taqdim etish, o‘quvchilarning individual ta’limiy ehtiyojlarini hisobga olish, tezkor fikr-mulohaza berish hamda o‘quv faoliyatini diversifikatsiya qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq raqamli texnologiyalarning ta’limga joriy etilishi o‘z-o‘zidan ta’lim sifatining oshishini ta’minlamaydi. Xalqaro tadqiqotlar texnologiyadan foydalanish samaradorligi uning pedagogik maqsadga muvofiqligi, o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi, ta’lim mazmuni va foydalanish sharoitlariga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotda boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari, ularni tanlash mezonlari va dars jarayoniga integratsiya qilishning metodik yondashuvlari o‘rganiladi. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik shartlari aniqlanadi. Tadqiqotning metodologik asosini pedagogik kuzatuv, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, so‘rovnoma va tajriba-sinov metodlari tashkil etadi. Maqolada raqamli vositalarni darsning maqsadi va mazmuniga mos ravishda tanlash, o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash va raqamli faoliyatni an’anaviy pedagogik metodlar bilan

uyg‘unlashtirishga asoslangan metodik yondashuv taklif etiladi. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli vositalardan foydalanish amaliyotini takomillashtirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, raqamli ta’lim, raqamli vositalar, ta’lim metodikasi, pedagogik texnologiyalar, raqamli kompetensiya, interaktiv ta’lim, raqamli pedagogika, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari.

Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta’lim tizimining mazmuni, tashkil etilishi va metodik ta’minotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bugungi kunda raqamli vositalar ta’lim mazmunini yetkazish, o‘quvchilar faoliyatini tashkil etish, baholash, ta’lim resurslaridan foydalanish va o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashning muhim vositalaridan biriga aylanmoqda. UNESCOning ta’limda texnologiyalardan foydalanishga bag‘ishlangan 2023-yilgi Global Education Monitoring Report hisobotida texnologiya ta’limda vosita, ta’lim mazmunini yetkazish kanali, ko‘nikma va boshqaruv vositasi sifatida namoyon bo‘lishi qayd etiladi. Shu bilan birga, texnologiyaning ta’limga ta’siri uning mavjudligidan ko‘ra, qanday sharoitda va qanday pedagogik maqsadda qo‘llanilishiga ko‘proq bog‘liq ekanligi ta’kidlanadi.

Mazkur masala, ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim uchun muhim ahamiyatga ega. Boshlang‘ich sinf davri o‘quvchining bilish faoliyati, mustaqil ishlash ko‘nikmalari, o‘qishga munosabati va keyingi ta’lim bosqichlari uchun zarur kompetensiyalari shakllanadigan muhim pedagogik bosqich hisoblanadi. Shu sababli ushbu bosqichda qo‘llaniladigan raqamli vositalar o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos bo‘lishi, o‘quv mazmunini tushunishni yengillashtirishi va ularni faol ta’limiy faoliyatga jalb qilishi kerak.

Raqamli vositalar boshlang‘ich ta’limda turli shakllarda qo‘llanishi mumkin. Jumladan, elektron darsliklar, multimedia materiallari, interaktiv taqdimotlar, elektron testlar, ta’limiy platformalar, animatsiyalar, raqamli mashqlar va vizual

resurslar o‘quv materiallarini turli kanallar orqali taqdim etish imkonini beradi. Bunday vositalar ayniqsa murakkab tushunchalarni vizuallashtirish, mashqlarni individuallashtirish va o‘quvchiga tezkor fikr-mulohaza berishda foydali bo‘lishi mumkin. Biroq raqamli vositaning o‘zi pedagogik natijani kafolatlamaydi.

OECDning raqamli texnologiyalarning o‘quvchilarning ta’lim natijalariga ta’sirini tahlil qilgan zamonaviy sharhida ham texnologiyadan foydalanishning o‘zi ta’limiy yutuqni kafolatlamasligi, muvaffaqiyatli raqamlashtirish texnik yechimlar bilan bir qatorda pedagogik yechimlarni ham talab qilishi qayd etilgan. Bu holat boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanish masalasini faqat texnologik emas, balki metodik va pedagogik muammo sifatida ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari raqamli vositalarni tanlash va qo‘llashga alohida talablar qo‘yadi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar uchun ko‘rgazmalilik, qisqa va tushunarli topshiriqlar, faol ishtirok, takrorlash va tezkor fikr-mulohaza muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun raqamli vositalar darsning barcha bosqichlarida bir xil darajada qo‘llanilishi shart emas. Ularni o‘quv maqsadiga muvofiq ravishda tanlash va o‘quv faoliyatining tegishli bosqichiga integratsiya qilish metodik jihatdan maqsadga muvofiqdir.

UNESCOning o‘qituvchilar uchun ICT Competency Framework hujjatida ham o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi texnologiyadan foydalanishning texnik ko‘nikmalari bilangina cheklanmasligi, balki uni o‘qitish va o‘rganish, baholash, pedagogik faoliyat va kasbiy rivojlanish bilan bog‘lash zarurligi ko‘rsatilgan. Framework o‘qituvchilarning texnologiyalarni pedagogik amaliyotga samarali integratsiya qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish bir nechta o‘zaro bog‘liq vazifalarni qamrab oladi. Birinchidan, o‘quv maqsadiga mos raqamli vositalarni tanlash mezonlarini belgilash zarur. Ikkinchidan, tanlangan vositalarni darsning mazmuni va bosqichlariga mos ravishda integratsiya qilish metodikasini ishlab chiqish lozim. Uchinchidan, raqamli

faoliyatning o‘quvchi uchun mazmunli, faol va pedagogik jihatdan boshqariladigan bo‘lishini ta’minlash talab etiladi.

Bunda raqamli vositalar o‘qituvchini almashtiruvchi vosita sifatida emas, balki o‘qituvchining pedagogik faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi instrument sifatida qaralishi lozim. UNESCO ham texnologiyalar ta’limdagi insoniy muloqotni almashtirish emas, balki o‘quvchining manfaatlari markazida bo‘lgan ta’limni qo‘llab-quvvatlashi kerakligini ta’kidlaydi.

Shuningdek, boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanish masalasida tenglik, foydalanish imkoniyati va bolalar xavfsizligi ham hisobga olinishi kerak. UNICEF raqamli ta’lim bolalar uchun yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga, tengsizlik, foydalanish imkoniyatlaridagi farqlar va raqamli muhitdagi xavflarni ham yuzaga keltirishi mumkinligini qayd etadi. Shu sababli raqamli pedagogika inklyuziv, xavfsiz va bola manfaatlariga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur.

Demak, boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning asosiy masalasi texnologiyalar sonini ko‘paytirish emas, balki ularni pedagogik maqsadga muvofiq tanlash, metodik jihatdan to‘g‘ri qo‘llash va o‘quvchining faol ta’limiy ishtirokini ta’minlashdan iborat.

Tadqiqotning maqsadi

Tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik-metodik imkoniyatlarini aniqlash hamda ularni dars jarayoniga samarali integratsiya qilish metodikasini takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari

Belgilangan maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning nazariy va pedagogik asoslarini o‘rganish;

raqamli vositalarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga mosligini aniqlash;

ta’lim jarayonida raqamli vositalarni tanlashning asosiy metodik mezonlarini belgilash;

raqamli vositalarni darsning turli bosqichlariga integratsiya qilish usullarini aniqlash;

o‘qituvchining raqamli va metodik kompetensiyasining ta’lim jarayonidagi o‘rnini tahlil qilish;

boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishni takomillashtirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti

Boshlang‘ich sinflarda tashkil etiladigan ta’lim jarayoni.

Tadqiqot predmeti

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli vositalardan foydalanishning mazmuni, metodlari, shakllari va pedagogik shart-sharoitlari.

Tadqiqot metodologiyasi va metodlari

Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy raqamli pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va faoliyatga asoslangan ta’lim tamoyillari tashkil etadi. Mazkur yondashuvlar raqamli vositalardan foydalanishni texnik jarayon sifatida emas, balki o‘quvchining ta’limiy faoliyatini tashkil etishning pedagogik vositasi sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanish nazarda tutiladi:

ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;

qiyosiy tahlil;

pedagogik kuzatuv;

o‘qituvchilar bilan suhbat va so‘rovnoma;

o‘quvchilar faoliyatini monitoring qilish;

tajriba-sinov;

olingan natijalarni miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilish.

Tadqiqot metodikasining asosiy mezoni sifatida raqamli vositaning texnik murakkabligi emas, balki uning ta’lim maqsadiga mosligi olinadi. UNESCO ham texnologiyani tanlashda uning muayyan ta’limiy vazifa uchun mosligi, dalillarga asoslanganligi, tenglik va barqarorlik kabi omillarni hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi.

Boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari

Raqamli vositalarning boshlang‘ich ta’limdagi asosiy pedagogik imkoniyatlaridan biri o‘quv materialini ko‘rgazmali va interaktiv shaklda taqdim etishdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun abstrakt tushunchalarni faqat og‘zaki tushuntirishdan ko‘ra, ularni tasvir, animatsiya, diagramma, audio yoki interaktiv topshiriq orqali ifodalash tushunishni qo‘llab-quvvatlashi mumkin.

Ikkinchi muhim imkoniyat — o‘quv faoliyatini individuallashtirishdir. Raqamli topshiriqlar yordamida o‘quvchilarga turli murakkablikdagi vazifalarni taklif qilish, topshiriq natijasi haqida tezkor fikr-mulohaza berish va ayrim hollarda o‘quvchining o‘z tezligida ishlashiga sharoit yaratish mumkin. UNICEFning raqamli ta’lim bo‘yicha materiallarida ham individual va moslashuvchan raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish boshlang‘ich ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim imkoniyat sifatida ko‘rsatiladi. Global

Uchinchi imkoniyat — o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qiluvchi interaktiv topshiriqlarni tashkil etishdir. Bunda o‘quvchi tayyor axborotni qabul qiluvchi emas, balki savolga javob beruvchi, topshiriq bajaruvchi, taqqoslovchi, tanlov qiluvchi yoki muammoni hal qiluvchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

Biroq raqamli vositalarning ushbu imkoniyatlari faqat metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan taqdirdagina pedagogik qiymat kasb etadi. Aks holda, texnologiya darsning maqsadini ikkinchi o‘ringa surib qo‘yishi yoki o‘quvchini passiv

tomoshabinga aylantirishi mumkin. Shu sababli raqamli vositalardan foydalanish jarayonida “texnologiya uchun texnologiya” tamoyilidan voz kechish zarur.

Raqamli vositalarni tanlashning metodik mezonlari

Boshlang‘ich ta’limda raqamli vositani tanlashda quyidagi mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

Pedagogik maqsadga muvofiqlik. Vosita aniq o‘quv maqsadiga xizmat qilishi kerak.

Yoshga moslik. Kontent, interfeys, topshiriq murakkabligi va foydalanish shakli o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Interaktivlik. O‘quvchi vositadan faqat axborot olish uchun emas, faoliyatni amalga oshirish uchun foydalanishi kerak.

Foydalanish qulayligi. Vosita o‘qituvchi va o‘quvchi uchun ortiqcha texnik murakkablik tug‘dirmasligi zarur.

Ta’lim mazmuniga moslik. Raqamli resurs dars mazmunini takrorlash yoki bezash uchun emas, uni yaxshiroq o‘zlashtirishga xizmat qilishi kerak.

Teskari aloqa. Imkon qadar o‘quvchiga bajarilgan topshiriq natijasi haqida tezkor fikr-mulohaza berilishi lozim.

Inklyuzivlik va xavfsizlik. Raqamli vosita turli imkoniyatlarga ega o‘quvchilar uchun foydalanish imkonini ta’minlashi va bolalar xavfsizligi talablariga javob berishi kerak.

Mazkur mezonlar UNESCO va UNICEF tomonidan ilgari surilayotgan inson markazidagi, inklyuziv va pedagogik jihatdan asoslangan raqamli ta’lim tamoyillari bilan uyg‘unlashadi. Ю

Raqamli vositalarni dars jarayoniga integratsiya qilish metodikasi

Raqamli vositalardan foydalanish darsning barcha bosqichlarida bir xil shaklda tashkil etilmasligi kerak. Ularning qo‘llanishi dars maqsadiga qarab belgilanadi.

Darsning motivatsiya bosqichida qisqa vizual material, savol, animatsiya yoki interaktiv topshiriqdan foydalanish o‘quvchilarni yangi mavzuga jalb qilishga xizmat qilishi mumkin.

Yangi bilimni o‘zlashtirish bosqichida multimedia, elektron taqdimot, animatsiya yoki interaktiv material orqali yangi tushunchalarni ko‘rgazmali tarzda tushuntirish mumkin.

Mustahkamlash bosqichida elektron test, interaktiv mashq, moslashtirish, guruhlash, ketma-ketlikni aniqlash yoki muammoli topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Baholash bosqichida raqamli testlar va tezkor teskari aloqa vositalari o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini aniqlashga yordam berishi mumkin.

Bunda o‘qituvchi har bir raqamli topshiriqdan keyin o‘quvchining fikrlashi, izohlashi yoki mustaqil faoliyatini talab qiladigan qo‘shimcha pedagogik topshiriqni tashkil etishi maqsadga muvofiq. Bu usul raqamli faoliyatni oddiy “bosish va javob olish” jarayonidan mazmunli o‘quv faoliyatiga aylantiradi.

Raqamli vositalardan foydalanishning takomillashtirilgan metodik modeli

Boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan samarali foydalanish uchun quyidagi ketma-ketlikni taklif etish mumkin:

Ta’lim maqsadini belgilash → raqamli vositani tanlash → topshiriqni yosh xususiyatiga moslashtirish → raqamli faoliyatni tashkil etish → o‘qituvchi tomonidan pedagogik yo‘naltirish → tezkor teskari aloqa → natijani baholash → keyingi metodik qarorni belgilash.

Ushbu modelning muhim jihati shundaki, jarayon raqamli vositani tanlashdan emas, ta’lim maqsadini aniqlashdan boshlanadi. Bu yondashuv texnologiyani darsning markaziga qo‘yishdan ko‘ra, uni pedagogik maqsadga xizmat qildirish imkonini beradi.

Kutilayotgan pedagogik natijalar

Taklif etilayotgan metodik yondashuv asosida raqamli vositalardan foydalanish quyidagi pedagogik natijalarga xizmat qilishi kutiladi:

o‘quvchilarning darsdagi faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlash;

o‘quv materialining vizual va interaktiv o‘zlashtirilishini yaxshilash;

mustaqil topshiriqlarni bajarish imkoniyatlarini kengaytirish;

o‘quvchiga tezkor teskari aloqa berish;

o‘qituvchining o‘quv jarayonini monitoring qilish imkoniyatlarini kuchaytirish;

raqamli savodxonlikning boshlang‘ich elementlarini shakllantirish;

o‘qituvchilarning raqamli-pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish.

Biroq bu natijalarni avtomatik ravishda yuzaga keladigan natijalar sifatida emas, balki metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan raqamli ta’lim sharoitida kutiladigan pedagogik natijalar sifatida baholash lozim. Zamonaviy xalqaro tadqiqotlar ham aynan texnologiyaga kirishning o‘zi emas, balki undan qanday foydalanish ta’lim natijalari uchun muhimligini ko‘rsatmoqda. O

Muhokama

Tahlil natijalari boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanish masalasiga kompleks yondashish zarurligini ko‘rsatadi. Bir tomondan, raqamli texnologiyalar o‘quv materialini vizuallashtirish, interaktiv topshiriqlarni tashkil etish, individual yondashuvni kuchaytirish va tezkor teskari aloqa berish imkonini yaratadi. Ikkinchi tomondan, texnologiyadan haddan tashqari yoki maqsadsiz foydalanish pedagogik samaradorlikni oshirish o‘rniga o‘quv jarayonining tabiiy muloqot komponentini susaytirishi mumkin.

UNESCOning 2023-yilgi hisobotida ham ta’lim texnologiyalarining qo‘shimcha qiymati bo‘yicha mustahkam dalillar hali yetarli emasligi va texnologiya ta’lim ehtiyojlari asosida, dalillarga tayangan holda tanlanishi kerakligi qayd etilgan.

Shu sababli boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning samarali modeli “o‘qituvchi – o‘quvchi – raqamli vosita” o‘rtasidagi pedagogik hamkorlikka asoslanishi kerak. Bunda o‘qituvchi metodik jarayonning asosiy tashkilotchisi bo‘lib qoladi, raqamli vosita esa ta’lim maqsadini amalga oshirishga yordam beruvchi vosita vazifasini bajaradi.

Xulosa

Boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanish zamonaviy ta’lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, undan samarali foydalanish texnologiyaning mavjudligi emas, balki uning pedagogik va metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilishiga bog‘liq.

Tadqiqot natijasida raqamli vositalarni tanlashda pedagogik maqsadga muvofiqlik, yoshga moslik, interaktivlik, foydalanish qulayligi, ta’lim mazmuniga moslik, teskari aloqa, inklyuzivlik va xavfsizlik kabi mezonlarni hisobga olish zarurligi aniqlandi. Raqamli vositalarni darsning motivatsiya, yangi bilimni o‘zlashtirish, mustahkamlash va baholash bosqichlariga maqsadli ravishda integratsiya qilish boshlang‘ich ta’lim metodikasini takomillashtirishning muhim shartlaridan biri sifatida qaraladi.

Shuningdek, raqamli ta’limning samaradorligi o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash va malakasini oshirish jarayonida raqamli vositalardan foydalanishning texnik jihatlari bilan bir qatorda, ularni pedagogik maqsad asosida tanlash, metodik integratsiya qilish va ta’lim natijalarini baholash kompetensiyalarini rivojlantirish muhimdir. UNESCOning o‘qituvchilar uchun ICT Competency Framework modeli ham texnologiyalarni pedagogik amaliyotga samarali integratsiya qilish uchun o‘qituvchilarning tegishli kompetensiyalarini shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning maqsadi an’anaviy ta’limni shunchaki raqamlashtirish emas, balki

o‘quvchining faol ishtirokini, individual ta’limiy ehtiyojlarini va mazmunli o‘rganishini qo‘llab-quvvatlaydigan samarali pedagogik muhitni yaratishdan iborat. Shu asosda raqamli vositalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). **“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun**. O‘RQ-637-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining. (2020). **“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida**gi Farmoni. PF-6079-son.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). **2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida**gi Farmon. PF-60-son.
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. **Umumiy o‘rta ta’lim uchun davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari**.
5. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi — **LexUZ**. Ta’lim va raqamlashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar.